

פרשת ואתחנן – Изучение Торы

ללמוד תורה וללמדה:

דברים ו ז (ואתחנן): ושננתם לבניך¹: והגית בו יומם ולילה²

להורות תורה למי שהגיע להוראה:

ויקרא י יא (שמיני): ולהורות את בני ישראל³

ברכת התורה:

דברים לב ג (האזינו): כי שם די⁴ אקרא הבו גודל לאלוקינו⁵

הקהל:

דברים לא יב (וילך): הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגוי, למען ישמעו, וילמדו ויראו את ד' אלוקים, ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת⁶

לכתוב ספר תורה:

דברים לא יט (וילך): כתבו לכם את השירה הזאת⁷

לכבד תלמידי חכמים וזקנים:

ויקרא יט לב (קדושים): מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלקיך אני ד'⁸

Евреи – народ Книги. Мы учим Тору не для того, чтобы человек познал Б-га, но для того, чтобы узнать, чего Б-г хочет от человека⁹. Мы гордимся

¹ רמב"ם עשה יא והסמ"ק מנה שלושה מצוות, מצוה ללמוד תורה (קה) דכתיב ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם, ומצוה קו ללמד לבניו דכתיב (דברים יא) ולמדתם אותם את בניכם ומצוה קיא להורות את בני ישראל מי שהגיע להוראה דכתיב (ויקרא י) ולהורות את בני ישראל; חינוך מצוה תי"ט

חינוך יט: ונכפלה מצוה זו במקומות רבים שנאמר (דברים ה א): ולמדתם ועשיתם, למען ילמדון (שם לא יב), ולמדתם אותם את בניכם (שם יא יט)

² יהושע א ז: רק חזק ואמץ מאד לשמר לעשות ככל התורה אשר צוך משה עבדי אל תסור ממנו ימין ושמאל למען תשכיל בכל אשר תלך: (ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפידך והגית בו יומם ולילה למען תשמר לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל:

³ סמ"ק קיא

⁴ וז"ל הרמב"ן (השמטות העשין טו): שנצטוינו להודות לשמו יתברך בכל עת שנקרא בתורה

⁵ היא מ"ע להרמב"ן (השמטות העשין טו) והרמב"ם אינו מונה אותה

⁶ חינוך מצוה תרי"ב

⁷ חינוך מצוה תרי"ג

⁸ חינוך מצוה רנ"ז

⁹ Пав Ш.-Р. Гирш, Exodus 33 20:

ויאמר לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי:

... He – видеть Б-га, но видеть землю и земные обстоятельства, человека и обстоятельства человеческой жизни с точки зрения Б-га – высшее, чего может достичь человеческая мысль на земле...

רמב"ם ה' תלמוד תורה פ"ג ה' ג: אין לך מצוה בכל המצות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה אלא תלמוד תורה כנגד כל המצות כולן שהתלמוד מביא לידי מעשה לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום: (ד): היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתלמודו:

своими знаниями, но это не абстрактные философские знания. Мы учимся, чтобы стать живым воплощением святой мудрости, мы стремимся стать олицетворением свитков Торы¹. Наши мудрецы считали, что человек, чьи познания опережают его жизненную практику, подобен дереву с пышной кроной и слабыми корнями. Ветру ничего не стоит вырвать и опрокинуть его². Поэтому к нам предъявляется требование, действительное на протяжении всей нашей жизни³, – учить Тору, чтобы знать, как жить и что делать. Это и призыв помнить изученное, и указание на обязательность его применения на практике (дерево с корнями, более развитыми, чем крона⁴), и это первое, за исполнение чего мы будем держать ответ перед Небесами⁵.

Нельзя не удивиться поэтому, когда тебе сообщают, что изучение Торы обладает самостоятельной ценностью, помимо знания, чего Всевышний хочет от нас. Тора – проект мироздания. Все в мире создано посредством Торы⁶. Человек, стремящийся пребывать в гармонии с духовными основами мира, понять, что движет миром, чем мир живет, должен обратиться прежде всего к планам, лежащим в его основе, и изучать их. Учить Тору – это словно бы получить приглашение от Генерального проектировщика мира⁷, который хочет открыть своим приближенным его предысторию.

Создавая нашу связь с Торой путем ее изучения, мы тем самым создаем свою связь с Всевышним на одном из самых глубоких уровней⁸.

Если учащего Тору можно уподобить близкому советнику Царя, обсуждающему с Царем Его проект Творения, то молящегося можно уподобить Его слуге. С одной стороны, советник – лицо, более значительное перед Царем, чем скромный слуга. Но доступ советника к Царю строго регламентирован: он может встретиться с Царем только по предварительной договоренности, что

חינוך תיט: שורש מצוה זו ידוע כי בלמוד ידע האדם דרכי השם יתברך, וזולתו לא ידע

¹ מועדים וזמנים לרב משה שטרנבוך: שכל אחד ואחד מיישראל מחוייב מן התורה לעמוד ולברר כל הלכה והלכה לקיים כל מצוה ומצוה כדין, ותובעים מכל אחד קיום המצוה כפי שידו מגעת, ובמקום שעם הארץ יוצא בכך, תלמיד חכם לא יצא כלל שהוא מחוייב לקיים המצוה באופן מהודר טפי ... רק כל חכם עיניו בראשו ללמוד ולקיים מצוה כתיקונו לפי דעת הפוסקים. (הקדמה לח"ג קטע המתחיל אמנם האמת. ועייש הקטע אחרי זה)

² פרקי אבות פ"ג משנה יז: כל שחכמתו מורבה ממעשיו, למה הוא דומה? לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין, והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו וגו'

³ שו"ע יו"ד רמז ס' א: כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורים בין בחור בין זקן גדול אפי' עני המחזר על הפתחים אפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה (ובשעת הדחק אפילו לא קרא ק"ש שחרית וערבית לא ימוש מפיד קרינן ביה) (הגהות מיימוני פ"א וסמ"ג עשין י"ב) ומי שא"א לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני הטרדות שיש לו יספיק לאחרים הלומדים:

⁴ פרקי אבות פ"ג משנה יז:

⁵ רמב"ם הל' תלמוד תורה פ"ג הל' ה: תחלת דינו של אדם אינו נידון אלא על התלמוד ואחר כך על שאר מעשיו לפיכך אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה בין לשמה בין שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה:

⁶ (ב"ר פ"א) הביט בתורה וברא את העולם

⁷ וכדאיתא בגמ' ברכות לד ע"ב: מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל רב יוחנן בן זכאי וחלה בנו של רב יוחנן בן זכאי. אמר לו (ר' יב"ז אמר לר' חב"ד) חנינא בני בקש עליו רחמים ויחיה. הניח ראשו בין ברכיו ובקש עליו רחמים ויחיה. אמר ר' יוחנן בן זכאי אלמלי הטיח בן זכאי את ראשו בין ברכיו כל היום כולו לא היו משגיחים עליו. אמרה לו אשתו וכי חנינא גדול ממך? אמר לה לאו. אלא הוא דומה כעבד לפני המלך ואני דומה כשר לפני המלך.

⁸ ברכות ו ע"א: ומנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך וכי מאחר דאפילו חד תרי

делает общение более формальным и ограниченным¹. «Это – отношения уважительные. Тут возможно тесное взаимодействие, глубокое взаимопонимание, но не интимность. В таком контексте неуместно вставить вдруг: «Да, кстати, у меня небольшая семейная проблема...»²

У скромного слуги, с другой стороны, возможностей контакта с Царем куда больше. Он может войти в личные покои Царя и заняться там уборкой, не договариваясь об этом заранее, и он всегда может обронить нужное словечко, если ему требуется.

Талмуд рассказывает такую историю. *Раби Ханина бен Доса пришел учить Тору у раби Йоханана бен Закай. Случилось, что сын раби Йоханана бен Закай заболел. Он сказал ему: Ханина, молись, чтобы мой сын сохранил жизнь. Он уронил голову на колени и молился за него, и он выжил. Сказал раби Йоханан бен Закай: если бы сам бен Закай хоть целый день просидел, опустив голову на колени, не вняли бы ему небеса. Сказала ему жена: разве Ханина более велик, чем ты?! Он ответил ей: Нет, но он подобен слуге царя, а я – вельможе перед царем³.*

Великий амора, אב"י, старался объединить эти две силы, молясь только там, где учился⁴.

Следуя этой идее, мудрецы также сочетали эти две силы: силу ש"ר и силу ע"ב – помещая Тору в молитву двумя способами. Во-первых, многие из молитв они составили на основе Танаха⁵. (Иерусалимский талмуд говорит, что по этой причине мы читаем «Шма» в вечерней молитве, даже если молимся засветло⁶.) Во-вторых, они постановили, что в ходе молитвы мы должны читать отрывки из

¹גר"א פירוש ע"ד הרמז פ"א ג: ששר הוא המושל בתורה והעבד הוא העוסק תמיד ביחודים ובתפלות והם החסידים הראשונים שהיו מתפללים בכונה גדולה וז"ש כלום חנינא גדול ממך בתורה, ועל זה השיב לה לאו אלא שאני דומה כשר שאני בקי בכל חדרי תורה יותר ממנו, אך הוא כעבד לפני המלך שיכול לבא בכל עת והמלך עושה לו כל בקשתו.

²Рав Яаков Хомник – Prayer of Love.

³גמ' ברכות לד ע"ב: מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל רב יוחנן בן זכאי וחלה בנו של רב יוחנן בן זכאי. אמר לו (ר' יב"ז אמר לר' חבי"ד) חנינא בני בקש עליו רחמים ויחיה. הניח ראשו בין ברכיו ובקש עליו רחמים ויחיה. אמר ר' יוחנן בן זכאי אלמלי הטיח בן זכאי את ראשו בין ברכיו כל היום כולו לא היו משגיחים עליו. אמרה לו אשתו וכי חנינא גדול ממך? אמר לה לאו. אלא הוא דומה כעבד לפני המלך ואני דומה כשר לפני המלך.

רש"י: כעבד – בן בית נכנס ויוצא בלא רשות

כשר – שאינו רגיל לבא לפניו (הגר"א - ששר הוא המושל בתורה)

פירוש הגר"א (מגלת אסתר א ג ע"ד הפשט קרוב לסוף) עיין שני הערות למעלה הבאנו דבריו באריכות

⁴ברכות דף ח ע"א:

אמר אב"י מריש הוה גרסינא בנו ביתא ומצלינא בבי כנישתא כיון שרמענא להא דאמר ר' חייא בר אמי בשמיה דעולא מיום שחרב בית במקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד לא הוה מצלינא אלא היכא דגרסינא

Абая говорит: Сначала я учил Тору дома, а молился в доме молитвы. Однако с того момента, как я узнал, что рав Хия бар Ами сказал от имени Улы: *со дня разрушения Храма у Б-га (на земле) есть только Его четыре амот по алахе* – я молюсь только там, где я учусь.

⁵פסוקים ואלו ישיר, ואלו ישיר – это Теилим, עיקר פסוקי דזמרה

⁶ירושלמי, ברכות א א: תני הקורא [קריאת שמע] קודם לכן [קודם זמן ק"ש של הערב] לא יצא ידי חובתו אם כן למה קורין אותה בבית הכנסת [כשמתפללין מעריב קודם הזמן] ... כדי לעמוד בתפלה מתוך דבר של תורה

Торы¹. Тора и молитва представляют собой два вида близких отношений с Б-гом, и оба они необходимы – так же, как необходима многогранность нашим отношениям с братьями, человеческими существами².

В отличие от природы с ее законами, Тора, которая бесконечна, содержит новые и новые закономерности, которые могут быть постигнуты и привлечены в земной мир³. Поэтому תורה всегда предоставляет возможность добавочного понимания, даже на самом простом уровне⁴. У каждого поколения свои особые отношения с Торой⁵, а в разных географических точках развивается свое уникальное понимание Торы¹.

¹ ברכות דף יב ע"א – בטלום מפני תרעומת המינים ופירש רש"י שלא יאמרו לעמי הארץ אין שאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקב"ה ושמעו מפיו בסיני

ברכות דף יב ע"א – בטלום מפני תרעומת המינים ופירש רש"י שלא יאמרו לעמי הארץ אין שאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקב"ה ושמעו מפיו בסיני

Действительно, Б-г (ברכות דף יב ע"ב) בית המקדש в службу в первую очередь включены в молитву, но затем удалены из первого пункта, Бейт-Иосеф и Рема следуют мнению Тура (в интерпретации Бейт-Иосеф), что мудрецы запретили лишь публичное чтение Асерет а-доброт (не только во время «Шма» - Рашба קפד סי' ח"א), но что заслуживает похвалы чтение Асерет а-доброт для себя, чтобы напомнить себе о великом событии на Синае.

Мудрецы также думали сделать פרשת שמע частью בלק, но решили, что это было бы слишком обременительно:

גמי ברכות דף יב ע"ב: בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע ומפני מה לא קבעו משום טורח צבור (ע"ש הטעם)

² רב צדוק הכהן, צדקת הצדיק ריא: תורה ותפלה צריכים שניהם ביחד לאדם ולא גרסי אלא היכי דמצלי (מגילה כט). וכן להיפך (ברכות ח). ואיתא ביבמות (קט): כל האומר אין לי אלא תורה אפילו תורה אין לו שעל ידי זה יבא לשכוח שצריך להשי"י שזהו ענין התפלה ההכרה שהוא חסר ומבקש מהשי"י שימלאהו וע"י תורה יחשוב שהוא מלא ואז אפילו תורה אין לו. כי לא ניתנה תורה אלא לחסירים ומכירים חסרונם ומבקשים להשי"י שיושיעם ע"כ

משך חכמה פרשת ויחי ד"ה וזה הענין (דף 47):

והנה אם יאחזון ישראל בתורה אז תהי הנהגה הרוחנית האלוהית ויהיה האדם רוחני ועצם פשוט שאינו מתפרד: לא כן בתפלה שהנהגה טבעית

והא דאמרו חז"ל מי שתורתו אומנתו פטור מתפילה סוגייה שלימה היא ואכ"מ

³ חזון איש: (מסר בעל פה להרב יוסף אברהם וולף מובא בפאר הדור ח"ג דף עט): כל חוקי הטבע קיימים בעולם מיום שנברא ואין לבני אדם כי אם לגלותם, אבל התורה מכילה את מחשבותיו של הקב"ה שהוא למעלה מן הבריאה, וכל ביאור בכתובים שעדיין לא נתגלה טרם הגיע לבחינת "בריאה" אלא המציאות שלו היא בדעת עליון. רק אחרי שאחד מבני אדם זוכה ומכוון לדעת נותן התורה בפירוש כלשהו, רק החל מאותו רגע מתלבש גם החידוש הזה במציאות העולם הנברא, לזאת יקרא בשם "חידוש".

⁴ שו"ע הרב הל' ת"ת פ"א הל' ה:

שהתורה מצד עצמה אין קץ ותכלית [שנאמר לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד] אפילו לפשטי דרשותיה הצפונים בה. ורבי עקיבא היה דורש על כל קוץ וקוץ תילי תילי של הלכות ולא הגיע לתכלית דרשותיה עדיין. וכן אין קץ לתכלית לעומק טעמי ההלכות והפלפול בטעמיהן ובדרשותיהן במדות שהתורה נדרשת, וע"ז יחדשו הלכות באין קץ ותכלית למי שזוכה לזה אחר שגמר תחילה כל התורה שבע"פ המסורה לנו והנגלית לעין כל כמו שאמרו חכמים (שבת סג) דליגמר איניש, והדר ליסבר שהוא עיון בעומק הטעמים וכמשי"ת

⁵ מכתב מאליהו – מאמר על התורה: לכל דור יש כח מיוחד לקבל את התורה

אמרו רז"ל שכל הנשמות עמדו במעמד הר סיני, וזה היה כדי לתת לכל דור כח מיוחד לקבל את התורה, המגלה את התורה לאמיתיה בדור ההוא. דוקא במצב של הסתר, כשנתמעטו הלבבות, מתגלה דרך הלמוד שעל ידו אפשר לחדש חידושי תורה...

אמרו רז"ל (שבת פ"ח): "כפה עליהם הר כגיגית...מכאן מודעא רבה לאורייתא...הדר קבלוה בימי אחשורוש". (ועדיין בכרך ב' מאמר "משנכנס אדר" וכו'). כי הגילויים הנשגבים בשעת מתן תורה שכבשו את בני ישראל, הם בחינת "כפה עליהם הר כגיגית", ועדיין אינם בגדר מתן תורה בשלמות. ואימתי הקבלה היא בשלמות—כשמתגלה דבקונו לתורה דוקא מתוך ההסתער הגדול...

סנהדרין קב ע"א: חידשו דברים שלא שמעתן האוזן מעולם

Больше того. Это утверждение распространяется на каждого отдельного еврея. Первые слова Торы, которым мать учит своего ребенка: מורשה קהלת יעקב – говорят о том, что Тора – наследие каждого еврея, и для каждого – на его уровне знаний и понимания². У каждой נשמה есть свой уникальный חלק в תורה. Мы просим в молитве: ותן חלקינו בתורתך³ – чтобы Всевышний дал нам наше собственное, неповторимое, понимание Торы. Слово ישראל можно расшифровать как יש שישים ריבוא אותיות לתורה.

600 000 букв содержит Тора – по числу 600 000 евреев, стоявших у горы Синай⁴. Особое понимание Торы каждым евреем – это откровение глубочайшего значения⁵. Мудрость кабалы говорит, что Всевышний радуется такому откровению, потому что это значит, что человеку открывается конечная цель, ради которой Всевышний создавал этот мир⁶.

По этой причине заповедь учить Тору – самая «демократичная» из заповедей. Чтобы стать величайшим ученым – знатоком Торы, не нужно знатного происхождения. Одна из мишнает в «Пиркей авот» говорит нам, что еврейскому народу были даны три короны⁷. Первая – корона священнослужения. Стать козном невозможно, им надо родиться. Другая корона – царская. Если человек – не прямой потомок царя Давида, ему на нее

שבת קמה ע"ב: עשו ציצים ופרחים לתורה

¹ חגיגה ג ע"א: אין בית מדרש בלא חידוש

² חינוך תיט: וכן כל מי שיש סיפק בידו ללמוד בשום צד, הוא בכלל עשה זה, ועונשו גדול מאד אם לא יקיימו, כי המצוה הזאת היא אם לכולן

³ רשפי אש ודת ריש שער התורה: במשנה (אבות פ"ה) "ותן חלקנו בתורתך" היינו שלכל אחד מישראל יש חלק בתורה שקבל אותו במעמד הר סיני. ובתנחומא (נצבים) אף הדורות העתידיים לבוא היו שם באותה שעה ולמה כתיב ואת אשר איננו פה לפי שהנשמות היו שם ועדין גוף לא נברא, וכן הוא בשמות רבה (פ' סח) שכן משה אומר לישראל כי את אשר ישנו פה וכי עמנו עומד היום אין כתיב כאן, אלא עמנו היום.

⁴ Мудрецы говорили о торе в פנים לתורה, здесь же мы видим много больше. Сефер а-хинух (צה) объясняет:

כי שבעים פנים לתורה, ובכל אחת מהן שרשים גדולים ורבים, ולכל שורש ושורש ענפים, כל אחד ישא אשכול גדול של פירות נחמדים להשיל לבות

Некоторые люди более велики в Торе, чем другие. Соответственно, они приводят больше хидушим. Так, Гемара говорит о Шломо-а-мелех:

עירובין כא ע"א: ודבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה אלף (מלכים א ה יב) – מלמד שאמר שלמה על כל דבר ודבר של תורה שלשת אלפים משל, על כל דבר ודבר של סופרים חמשה ואלף טעמים

⁵ מדרש רבה בראשית צז ה: מה דגים הללו גדילין במים, כיון שיורדת טפה אחת מלמעלה – מקבלין אותה בצמאון כמו שלא טעמו טעם מים מימיהן, כך הן ישראל, גדלין במים – בתורה- כיון שהן שומעין דבר חדש מן התורה, הן מקבלין אותו בצמאון כמו שלא שמעו דבר תורה מימיהן

⁶ זוהר: בההוא שעתא דמלה דאורייתא אתחדשת מפימיה דבר נש, ההיא מלה סלקא ואתעדת קמיה דקודשא בריך הוא, וקודשא בריך הוא נטיל לההיא מלה ונשיק לה ועטר לה בשבעין עטרין

⁷ אבות פרק ד (יג) רבי שמעון אומר, שלשה כתררים הם, כתר תורה וכתר כהנה וכתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהן:

рассчитывать не приходится. Но корона Торы, самая великая из трех¹, доступна каждому². Мудрый мамзер более велик, чем невежественный первосвященник³.

Тора делится на Письменную и Устную. Это позволяет учить Тору каждому. Письменная Тора может быть понята даже маленьким ребенком⁴. Устный закон сложнее, и он неисчерпаем. Это понятно, так как, в конечном счете, источник Торы находится в том, что предшествовало нашему миру и что выходит за рамки этого мира. И поэтому величайшие умы могут постигать Тору во всей глубине своего понимания. В письменной форме Тора появилась много позже.

Всегда были люди, посвятившие себя изучению Торы, и временами это происходило в исключительно трудных условиях и в крайней бедности. Были великие мудрецы, которые зарабатывали на жизнь как дровосеки и водоносы⁵.

О Гилеле-старшем рассказывают, что каждый день он выходил на работу, чтобы заработать один тропайк, половину из которого он отдавал как плату за вход в дом учения, а на вторую половину покупал еду для себя и для своей семьи. Однажды ему не удалось ничего заработать, он не смог заплатить, и войти в дом учения ему не разрешили. Он забрался на крышу и сел у окошка, чтобы слушать слова живого Б-га из уст Шмайи и Автальона. Говорят, что дело было зимой, в канун субботы. Валил снег. Когда рассвело, Шмайя сказал Автальону: «Брат Автальон, каждый день в этом доме светло, а сегодня – темно. Неужели день такой пасмурный?» Они взглянули вверх и увидели силуэт человека в окне. Они пошли и обнаружили его покрытым слоем снега в три локтя. Они снесли его вниз, выкупали, растерли маслом, посадили у огня и сказали: «Этот человек заслуживает того, чтобы ради него нарушить субботу»⁶.

¹ רמב"ם פירוש המשניות אבות ד יג: ואמרו רז"ל (שם) ושמא תאמר שזה הכתר פחות הוא משנים האחרים אינו כן, אבל גדול הוא משניהם ובו יהיו השנים שנאמר בי מלכים ימלוכו ורוזנים יחוקקו צדק, ואמר בי שרים ישורו וגו' אבל כתר שם טוב מגיע מאת התורה ר"ל ידיעתה והמעשה בה כי בהן יגיע השם הטוב האמיתי:

² רמב"ם ה' תלמוד תורה פי"ג ה' א: בשלשה כתרים נכתרו ישראל כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות כתר כהונה זכה בו אחרן שנאמר והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם כתר מלכות זכה בו דוד שנאמר זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי כתר תורה הרי מונח ועומד ומוכן לכל ישראל שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב כל מי שירצה יבא ויטול שמא תאמר שאותם הכתרים גדולים מכתר תורה הרי הוא אומר בי מלכים ימלוכו ורוזנים יחוקקו צדק בי שרים ישורו הא למדת שכתר תורה גדול משניהם:

³ רמב"ם ה' תלמוד תורה פי"ג ה' ב: אמרו חכמים ממזר ת"ח קודם לכהן גדול עם הארץ שנאמר יקרה היא מפנינים מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים:

⁴ משנה, אבות פרק ה משנה כא: הוא היה אומר בן חמש למקרא וגו'

⁵ גדולי חכמי ישראל היו מהם חוטבי עצים ומהן שואבי מים ומהן סומים ואעפ"כ היו עוסקים בת"ת יומם ולילה והם מכלל מעתיקי השמועה איש מפי איש מפי משה רבינו ע"ה

פירוש הכסף משנה: חוטבי עצים הוא הלל, שואבי מים רב הונא, סומים רב יוסף ורב ששת

⁶ יומא לה ע"ב: תנו רבנן עני ועשיר ורשע באין לדין לעני אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אומר עני הייתי וטרוד במזונותי אומרים לו כלום עני הייתי יותר מהלל אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרעפיק חציו היה נותן לשומר בית המדרש וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו פעם אחת לא מצא להשתכר ולא הניחו שומר בית המדרש להכנס עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלקים חיים מפי שמעיה ואבטליון אמרו אותו היום ערב שבת היה ותקופת טבת היתה וירד עליו שלג מן השמים כשעלה עמוד השחר אמר לו שמעיה לאבטליון אבטליון אחי בכל יום הבית מאיר והיום אפל שמא יום המעונן הוא הציצו עיניהן וראו דמות אדם בארובה עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג פרקוהו והרחיצוהו וסיכוהו והושיבוהו כנגד המדורה

Мудрецы говорят, что в каких бы трудных обстоятельствах мы ни находились, всегда найдется пример человека, страдавшего не меньше, но сумевшего тем не менее достичь величия в Торе.

Учили мудрецы: бедняк, богач и сластолюбец предстают перед [Небесным] судом. Спрашивают у бедняка: Почему ты не учил Тору? Если он говорит: Я был беден и занят заботами о пропитании – ему говорят: Был ли ты беднее Гилеля?.. Спрашивают богача: Почему ты не учил Тору? Если он отвечает: Я был богат и занят заботами о своем имуществе – ему говорят: Был ли ты богаче раби Элазара? Как известно, раби Элазар бен Харсом унаследовал от отца тысячу деревень на суше и тысячу кораблей в море. Но каждый день он взваливал на плечо котомку с хлебом и шел от города к городу и из провинции в провинцию, чтобы учить Тору у тамошних мудрецов. Однажды его слуги настigli его в пути и стали обслуживать его, как подобает. Сказал он им: Прошу вас, оставьте меня, я иду учить Тору. Они сказали: Клянемся жизнью раби Элазара бен Харсом, не оставим тебя. [Он дал им много денег, чтобы они не мешали ему.] Он более не видел их, а только сидел и учил Тору целыми днями и ночами. Спрашивают у сластолюбца: Почему ты не учил Тору? Если он отвечает: Я был хорош собой и обуреваем страстями – ему говорят: Был ли ты прекраснее Иосефа? Известно, что жена Потифара изо дня в день пыталась соблазнить Иосефа-праведника речами и нарядами, так что одежду, в которую она наряжалась ради него утром, она не носила вечером, а ту, что надевала вечером, не носила утром. Она сказала ему: Покорись мне! Он ответил: Нет. Она сказала: Я посажу тебя в тюрьму. Он ответил: Б-г снимает оковы. Она сказала: Я согну твой гордый стан. Он ответил: Б-г выпрямляет согбленных. Она сказала: Я лишу тебя зрения. Он ответил: Б-г открывает глаза слепым. Она предложила ему тысячу талантов серебра за то, чтобы заставить его уступить ей, возлечь с ней, быть с ней, но он не желал слушать ее: ни чтобы «возлечь с ней» в этом мире, ни чтобы «быть с ней» в Мире грядущем. Таким образом, [пример] Гилеля уличает бедняка, [пример] раби Элазара бен Харсом уличает богача, а праведник Иосеф уличает сластолюбца¹.

На одно из колен Израиля – на левитов – была возложена обязанность учить Тору. Левиты не получили земельных наделов, только города, потому что не были предназначены для работы в обычном смысле². Однако любой еврей

¹ יומא לה ע"ב: תנו רבנן עני ועשיר ורשע באין לדין לעני אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אומר עני הייתי וטרוד במזונותי אומרים לו כלום עני הייתי יותר מהלל ... עשיר אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אומר עשיר הייתי וטרוד הייתי בנכסי אומרים לו כלום עשיר הייתי יותר מרבי אלעזר אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה וכנגדן אלף ספינות בים ובכל יום ויום נוטל נאד של קמח על כתיפו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה פעם אחת מצאווהו עבדיו ועשו בו אנגריא אמר להן בבקשה מכם הניחוני ואלך ללמוד תורה אמרו לו חיי רבי אלעזר בן חרסום שאין מניחין אותך ומימינו לא הלך וראה אותך אלא יושב ועוסק בתורה כל היום וכל הלילה רשע אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אמר נאה הייתי וטרוד ביצרי (היה) [הייתי] אומרים לו כלום נאה הייתי מיוסף אמרו עליו על יוסף הצדיק בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית בגדים שלבשה לו ערבית לא לבשה לו שחרית אמרה לו השמע לי אמר לה לאו אמרה לו הריני חובשתך בבית האסורין אמר לה ה' מתיר אסורים הריני כופפת קומתך ה' זוקף כפופים הריני מסמא את עיניך ה' פוקח עורים נתנה לו אלף ככרי כסף לשמוע אליה לשכב אצלה עמה היתה עמה לעולם הבא נמצא הלל מחייב את העניים רבי אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים יוסף מחייב את הרשעים:

² רמב"ם סוף הלי' שמיטה ויובל הלי' יב: ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביתו עם אחיו מפני שהובדל לעבוד את י"י לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים שנאמר יורו משפטך ליעקב ותורתך לישראל לפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח גופן אלא הם חיל השם שנאמר ברכך י"י חילו והוא ברוך הוא זוכה להם שנאמר אני חלקך ונחלתך:

может жить как левит. Любой, кто принимает на себя бремя изучения Торы, утверждают мудрецы, окажется свободен от бремени борьбы за существование¹. И в самом деле, это одна из наиболее глубоких загадок: как получается, что у тех, кто сегодня учится в колеле, из месяца в месяц есть, что поставить на стол и чем оплатить расходы.

Евреи – наследники самой невероятной традиции, наследники тысячелетней мудрости. Мы гордимся нашими знатоками Торы и считаем честью оказывать им поддержку.

Еврейский народ – народ книги, и евреи, как правило, демонстрируют более высокий уровень знаний, чем окружающие. Но это больше, чем усвоение знаний. Это не просто углубленное проникновение в древние документы. Во-первых, сами тексты святы, и уже одно только взаимодействие с ними – возвышающий душу опыт. Во-вторых, их изучают, чтобы соблюдать. «Несоблюдающий талмид-хахам» – нонсенс, сочетание несовместимых понятий. Запрещено обучать Торе человека, не намеренного соблюдать то, что он изучил², так же, как запрещено учиться у рава, который не является образцом поведения³. Наши знания никогда не должны опережать наше намерение воплощать эти знания в жизнь⁴.

Преподавание Торы

חינוך תיט: ועובר על זה ולא לימד את בנו תורה עד שידע לקרת בספר תורה ויבין פירוש הכתובים כפשטן, ביטל עשה זה.

Заповедь об изучении Торы включает в себя как изучение, так и преподавание Торы⁵. Каждое утро мы просим Всевышнего вложить в наши

¹ רמב"ם שם הל' יג: ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלקים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללויים הרי דוד ע"ה אומר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי בריך רחמנא דסייען:

² שו"ע יורה דעה ס' רמו (ז) אין מלמדין תורה לתלמיד שאינו הגון אלא מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה ובדוקין אותו ואח"כ מכניסין אותו לבית המדרש ומלמדין אותו:

³ שו"ע שם (ח) הרב שאינו הולך בדרך טובה אע"פ שחכם גדול הוא וכל העם צריכים לו אין למדין ממנו עד שיחזור למוטב:

⁴ אבות פרק ג (ט) רבי חנינא בן דוסא אומר, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקימת. וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו, אין חכמתו מתקימת. הוא היה אומר, כל שמעשיו מרבין מחכמתו, חכמתו מתקימת. וכל שחכמתו מרבה ממעשיו, אין חכמתו מתקימת:

⁵ כתב החינוך (תי"ט) שהחיוב של לימוד תורה נכפלה במקומות רבים ע"ש אבל אפשר לחלק אותם כל אחד בחידוש שלו דלימוד תורה שאדם לומד לעצמו נלמד מהפסוק ולמדתם אתם ושמרתם לעשתם (פרשת ואתחנן - דברים ה: ב); ללמד תורה נלמד מושננתם לבניך (דברים ו ז) ומולמדתם אתם את בניכם וכתוב בספרי (דברים ו ז) לבניך – אלו תלמידיך ע"כ ובכד הקמח למד הרבינו בחיי שגם ערבות מחייב ללמד תורה לאחרים. לשיטת הרמב"ם (מ"ע יא) ללמוד וללמד הם שני סעיפים למצוה אחת. וכן נוקט החינוך (תיט) והזוהר הרקיע להרשב"ץ (מצוה יז) לכמה ראשונים החיוב ללמד תורה לאחרים הוי מצוה בפני עצמה וביניהם הרס"ג (מצ' טו), הבה"ג, הסמ"ק (קו). לפי הבה"ג יש שני מצוות נפרדות של תלמוד תורה: המצוה הראשונה של ת"ת היא ללמד בנים וזה נלמד מולמדתם אותם את בניכם והשניה היא ללמד תלמידים וזה נלמד מושננתם לבניך.

ובין כך ובין כך כל הראשונים מסכימים שלימוד תורה לאחרים הוא חיוב דאורייתא וז"ל השו"ע הרב הל' ת"ת פ"א ס"א: אעפ"י שהקטן פטור מכל המצוות וגם אביו (נזיר כט) אינו חייב לחנכו במצוות מן התורה אלא מדברי סופרים אבל תלמוד תורה מ"ע (קדושין כט) מן התורה על האב ללמד את בנו הקטן תורה אעפ"י (רמב"ם פ"א) שהקטן אינו חייב שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בס' וגו'

сердца мудрость, которая позволит нам, среди прочего, учить Торе других людей¹.

Каждый еврей, обладающий какими-то познаниями в Торе, должен понимать, что знание Торы – не его собственность, что это ²מורשה קהילה יעקב – наследие всей общины Яакова³. Каждый еврей имеет право на всю Тору, в том числе на хидушим – новый взгляд на любой аспект Торы, которым могут обладать другие люди⁴. Поэтому мы не просто проявляем щедрость, обучая Торе, – мы отдаем то, что на самом деле принадлежит людям, которых мы учим⁵. А поскольку Тора – наш жизненный путь к духовности, то, обучая кого-то Торе, мы как бы создаем его⁶.

Обучение следующего поколения – большая честь и огромная ответственность. Сделать так, чтобы следующее поколение действительно понимало Тору, которую евреи изучают уже тысячелетия, – дело, требующее внимания и терпения⁷. Тот, кто учит Торе, как будто заново связывает подрастающее поколение с Синаем⁸, а также открывает возможность всем грядущим поколениям – до конца дней – перенять прекрасную традицию⁹.

¹ ותן בלבנו בינה ... ללמוד וללמד

² דברים לג ד

³ ופירש הרמב"ן על חומש דכתוב קהלות יעקוב ולא בית יעקוב או זרע יעקוב ללמד שג"כ גרים בכלל

⁴ וזה לשון המקנה בהקדמתו (הנקרא פתחא זעירא) ס' מד: איזה חכם הלומד מכל אדם דהיינו אף שהחכם משפיע לתלמידיו מ"מ כיון שהוא מקבל חלקי תלמידיו כדי להשפיע להם הרי הוא כאלו לומד מהן והוא כענין מ"ש חז"ל יותר ממה שעשיר עושה עם העני עני עושה עם העשיר כי העשיר מקבל כל חלקי העניים כדי לפרנסם ומ"ש יותר מפני שמה שהוא משפיע לעניים הוא גלוי לעין כל אבל מה שעניים משפיעין לעשיר הוא מתן בסתר שא"י ממי מקבל ולמי נותן שהוא הצדיק המובחרת כמ"ש הרמב"ם ז"ל וכן הוא בחכם הלומד עם תלמידיו כי חלקי החכמה הראוי לתלמידיו הוא מקבל להשפיע להם

וצריך לברר כמה תורה צריך אדם ללמוד עד שבא בגדר חיוב ללמד. וכתב גר"א: ואפילו אותו שאינו ראוי לכך רק שיש לו חידושי תורה מאביו או מרבו אפילו הכי ילמד לאחרים ולא יאמר עדיין אינו ראוי (אבן שלמה פ"ז ס"ז)

וברשפי אש דת (שער התורה) כתב הר"י משה יחיאל הלוי אפשטיין (הרב מאוזוורוב): והנה בזה יש עוד ענין כי צריך הרב ללמד תורה לאחרים בשביל עצמו שלא תשכח תורה ממנו, כי כשם שא"י לתלמידים בלי רב א"י לרב בלי תלמידים. ונביא בזה את הספור הנפלא שמספרים חז"ל (קהלת רבה פ"ז) חמשה תלמידים היו לו לר' יוחנן בן זכאי, כל זמן שהיה קיים היו יושבין לפניו, כשנפטר - הלכו ליבנה, הלך ר' אלעזר בן ערך אצל אשתו לאמאוס, מקום מים יפים ונוף יפה. המתין להם שיבואו אצלו ולא באו. כיון שלא באו בקש לילך אצלם ולא הניחתו אשתו. אמרה: מי צריך למי? אמר לה: הם צריכים לי. אמרה לו: מי דרכו לילך אצל מי? ... שמע לה וישב לו עד ששכח תלמודו ע"כ. ע"ש עוד מה שכתב

⁵ וכן באבות פ"ה כתוב ותן חלקנו בתורתך ובתנחומא (נצבים) כתוב שאף הדורות העתידים היו בהר סיני מצינו בדברי חז"ל שמי שמחזיק בתורה רק לעצמו ואינו נותן מחלקו בתורה לאחרים יש בזה משום גזל ברוחניות (רשפי אש דת - שער התורה)

רב צדוק הכהן במחשבות חרוץ כתב שכל אחד אחראי להוריש את חלקו המיוחד לעולם. ואם לא נעביר את החידושים שלנו לאחרים (על ידי לימוד או כתיבה) נצטרך לחזור בגלגול כדי למלא את אחריותנו.

⁶ סנהדרין צט: אמר ריש לקיש כל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאו, שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב ה) ובקידושין למדנו חז"ל גם כן שכל המלמד בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו קבלה מהר סיני, שנאמר: והודעתם לבניך ולבני בניך, וסמך ליה: יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב.

⁷ שו"ע יו"ד רמז ס' י: הרב שלימד ולא הבינו התלמידים לא יכעוס עליהם אלא שונה וחוזר הדבר כמה פעמים עד שיבינו עומק ההלכה ולא יאמר התלמיד הבנתי והוא לא הבין אלא שואל וחוזר ושואל כמה פעמים ואם יכעוס עליו רבו יאמר לו רבי תורה היא וללמוד אני צריך ודעתי קצרה:

⁸ קידושין ל"א: כל המלמד את בן בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו קבלה מהר סיני שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך וסמך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב

⁹ קידושין ל"א: ולמדתם אותם את בניכם ולא בני בניכם ומה אני מקיים והודעתם לבניך ולבני בניך לומר לך שכל המלמד את בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו למדו לו ולבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות

В дополнение к обязанности учить Тору, возлагаемой на каждого человека в отдельности, существует также общая обязанность создавать учреждения для обучения Торе и для воспитания следующего поколения в духе Торы¹.

Рамбам² пишет³:

Отец обязан учить своего (несовершеннолетнего) ребенка Торе, как сказано: «И учите им детей ваших – говорить о них...» Подобно тому, как человек обязан учить сына, он обязан также учить внука, как сказано: «И поведай о них сыновьям твоим и сынам сынов твоих»⁴, и не только сынам и сынам сынов, но каждый мудрый человек в Израиле обязан учить и тех, кто не является его сыновьями, как сказано: «И будете учить этому ваших сынов» Из устной традиции мудрецы выводят заключение, что «ваших сынов» означает «ваших учеников», как сказано: «и вышли сыны пророков» (подразумеваются ученики пророков)⁵. Если так, то почему же человеку предписывается учить сына и сына своего сына? Чтобы [указать на] приоритет сына перед сыном сына и приоритет сына сына перед чужим сыном»⁶.

¹ וז"ל העבותות אהבה, פרק ב': האחריות לתלמוד תורה בכלל ישראל מוטלת גם על הצבור. כדמצינו בבא בתרא כ"א ע"א שתיקנו חז"ל שבכל פלך ופלך [רש"י, פלך הרבה מדינות בפלך אחד] יהיו מלמדים לתלמידים, וכן בכל עיר ועיר יהיו מלמדי תינוקות, ונפסק להלכה בהרמב"ם הל' ת"ת פ"ב ה"ב ובשו"ע יו"ד רמ"ה ס"ג. ועי' בהעמק שאלה להנצי"ב [שאלתא קמ"ב, אות ג'] שמפרש שהתקנה שיהיו ישיבות בכל פלך ופלך לא נתבטלה, אע"פ שתקנת יהושע בן גמלא המאוחרת יותר חלה גם על כל עיר ועיר. וזה משום שתקנת יהושע בן גמלא היתה רק על תינוקות של בית רבן, ואילו התקנה הקדומה היתה גם על בני ט"ו וי"ז. וז"ל הנצי"ב שם, "וכשהתקין יהושע ב"ג מלמדי תינוקות בכל עיר, מכ"מ לא בטל השיבות הגדולות שהיו עד הכא בכל פלך ופלך דודאי א"א לתקן שיהיו בכל עיר ועיר מלמדים לתלמוד שיצאו לתכלית הראוי כמו שאפשר בכל פלך ופלך". ונראה שהחיוב להושיב מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר הוא לא רק לגבי ילדים קטנים אלא הוא גם לגבי כל מי שלא זכה לתלמוד תורה. שהוא נחשב כ"תינוק של בית רבן" בכל גיל שהוא.

² הלכות תלמוד תורה א: א-ב

³ אבל קטן אביו חייב ללמדו תורה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם ... (ב) כשם שחייב אדם ללמד את בנו כך הוא חייב ללמד את בן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך ולא בנו ובן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים אע"פ שאינן בניו שנאמר ושנתם לבניך מפי השמועה למדו בניך אלו תלמידך שהתלמידים קרויין בניו שנאמר ויצאו בני הנביאים א"כ למה נצטוו על בנו ועל בן בנו להקדים בנו לבן בנו ובן לבן חברו

⁴ דברים ד (ט) רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיית והודעתם לבניך ולבני בניך:

⁵ אמנם בקובץ שעורים (דף קיג במהדורת קב אריה חן-טוב) כתב הר"א אלחנן שרק בשעה שכבר הוא תלמידו מיקרי בנו אבל כל זמן שלא למד לפניו עדיין אינו בנו ואינו חייב לעשותו שיהא בנו והוכחתו מהגמ' בבא בתרא כא. זכור אותו איש לטוב ויהושע בן גמלא שמו שאלמלא הוא נשתכח תורה מישראל. שבתחלה מי שיש לו אב מלמדו תורה. מי שאין לו אב לא היה למד תורה. מאי דרוש! ולמדתם אותם – ולמדתם אתם. התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים וכ"י וקשה הא כתיב ושנתם לבניך אלו התלמידים שקרויין בניו (רש"י דברים שם) וז"ל דודאי בשעה שכבר הוא תלמידו מיקרי בנו אבל כל זמן שלא למד לפניו עדיין אינו בנו ואינו חייב לעשותו שיהא בנו ע"כ ולפי דבריו גם זה כוונת הרמב"ם בכתבו שתלמידים נקראים בניו היינו לאחר שהתחיל ללמד. ולפי זה המקור להתחיל לקרב מישהוא הוא לא מהמצוה של ת"ת אבל זה רק לפני תקנת יהושע בן גמלא אבל אולי כוונת התקנה היתה לא רק על הצבור להקים מערכת של חינוך אלא ג"כ לחייב כל אחד בישראל ללמד מי שיכול. ואולי אפשר להגיד שהתקנה הרחבה את כוונת הפסוק להכניס את כל ישראל אפילו אלה שלא למדת לגדר של בניו בנוגע להחיוב של ת"ת וצ"ע.

⁶ וחיוב זה ללמד לאחרים איתא בש"ע יו"ד ס' רמה ס' ג ע"ש בר"א ס"ק ד וה וראיתי באלון איש לרעהו:

מצוה לאדם ללמד תורה לתלמידים גם אם אינם בניו ובני בניו!

למד מהפסוק: "ואלה תולדות אהרן ומשה" (פרק ג-א') וכתב רש"י: ואינו מזכיר אלא בני אהרן ונקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה...שכל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו. עכ"ל. והש"ל הק' מוסיף: ולא תאמרו כאילו ילדו ולא ילדו ממש, כי אדרבה הוא ילדו בעצמו, כי אביו ואמו נתנו לו הגוף, והרב משפיע בו נשמה...על כן אשרי מי שעושה כן ולומד ומלמד בן חברו תורה, ובחינם, אז שכרו כפול מן השמים. עכ"ל.

Аналогичная мысль содержится в главе «Бемидбар». Стих говорит: «*И вот родословие Аарона и Моше*»¹, но далее речь идет только о потомках Аарона. Раши объясняет, что поскольку Моше учил сыновей Аарона, они считались и его детьми².

Многим соблюдающим Тору людям кажется, что им просто не хватает времени на то, чтобы, учась самим, еще и учить других. Но дело в том, что, делясь нашими знаниями с другими людьми, мы не наносим ущерба собственной учебе³. Мудрецы объясняют, что в конечном счете тот, кто обучает, узнает больше, чем если бы не делал этого⁴. И неоднократно указывают на положительные последствия такой деятельности для того, кто обучает⁵.

Заповедь обучать других можно выполнить, конечно, обучая любого⁶, даже относительно знающего человека, но существует особая обязанность – учить тех, кто не знает совсем ничего и потому особенно остро нуждается в учителе⁷. Хотя алаха ставит четкие границы обучению Торе, определяя

והקשו המפרשים: וכי לבני אהרן בלבד לימד משה, והלא לכל ישראל לימד, ואם כן בדין שיהיו הכל תולדותיו? ותירץ המהר"ל (בספרו גור אריה): דכיון שהתורה שניתנה למשה לא ניתנה אלא ללמד לישראל, עפ"י ציווי ה'. ואלמלא היו ישראל לא היתה תורה ניתנת למשה, לא שייך לומר שישראל יהיו בניו, בלמדו אותם, אבל לבני אהרן לימד משה מעצמו יותר ממה שלימד לישראל, ובחלק זה נחשב כאילו ילדו.

וחשוב לזכור, כי מי שמקדיש מזמנו ללמד תורה לאחרים אף כי חלשים הם בלימודם, ולכאורה עלול הוא להפסיד מכך שהרי יכל ללמוד יותר בלעדו. אין הדבר כן, אלא אדרבה, בזה שמלמד מרויח יותר! וכפי שדרשו חז"ל על הפסוק "הוין ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד" (תהלים קי"ב-ג') חד אמר זה הולמד תורה ומלמדה וחד אמר זה הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאלין לאחרים (כתובות נ:)

וביאר שם המהרש"א: בזה דומה המלמד לאחרים לצדקה. כמו שהנותן צדקה לא רק שלא נחסר לו כלום אלא עוד מוסיף לו ברכה. כך הוא המלמד לאחרים, לא רק שאינו מחסיר מתורתו כלום, אלא עוד מוסיף לו לימוד.

כיוצא בזה הביא הגר"מ שטרנבוך שליט"א (בספרו טעם ודעת) בשם הגר"ש שקאפ זצ"ל: ראיתי מתלמידי הגר"ש שקאפ בשמו, כמו בצדקה של ממון יש בה סגולה להעשיר בעליה, כך גם בצדקה ברוחניות, כשמעניק מדעתו וחכמתו ומפריש מהם מעשר ללמד לאחרים. ואם יש לו תלמיד בנערותו, יזכה לברכת ה' להרבות תלמידים בחייו. ושמעתי-מוסיף הגר"מ שטרנבוך-מכמה בחורי ישיבה שלא ראו ברכה בלימודם, והתפללו ולא נענו, רק כשהקדישו זמן מועט כל יום לעזור לבחור חלש, זכו לברכה והצלחה, והוא בזכות הצדקה ברוחניות.

¹ במדבר ג א: ואלה תולדת אהרן ומשה ביום דבר יהוה את משה בהר סיני:

² רש"י, שם: ואלה תולדת אהרן ומשה - ואינו מזכיר אלא בני אהרן ונקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה מלמד שכל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו

ובשלי"ה: ולא תאמרו כאילו ילדו, ולא ילדו ממש, כי אדרבה הוא ילדו בעצמו, כי אביו ואמו נתנו לו הגוף, והרב משפיע בו נשמה

³ להיפך אם לא מלמדו גורם היזק לעצמו וכמו שכתוב בתנא דבי אליהו פכ"ז: אם יש באדם ד"ת ואינו מפרנס מתורתו לאחרים גורם רעה לעצמו ואם מלמדו גורם טובה לעצמו שנאמר בפרק השוכר את הפועלים, כל המלמד בן חברו תורה זוכה ויושב בישיבה של מעלה, שנאמר: אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד. וכל המלמד את בן עם הארץ תורה אפילו הקב"ה גוזר גזירה מבטלה בשבילו.

⁴ ומתלמידי יותר מכולם (מכות)

⁵ בתנא דבי אליהו פ' כז כתוב שיהיה נכלל על ידי זה בתוך הטובה העתידה לבא על ישראל בימות המשיח, במס' קידושין פ"א כתוב: כל המלמד בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר סיני בבא מציעא בהשוכר את הפועלים כתוב שהוא זוכה ויושב בישיבה של מעלה ושם פ"ה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו וכן הרבה כיוצא בזה.

⁶ כל אחד לפי מדרגתו. וכן אמר רב אלחנן וסרמן שהגדר של הרבצת-תורה הוא ללמד מה שדרוש, אם זה מקום של למדנים צריך לחדש פילפולים, ואם זה מקום של פשוטי עמך יש ללמד פסוק מחומש ... וזה נחשב הרבצת התורה. (בספר קובץ מאמרים ואגרות דף ק"ג)

⁷ כן אפשר לדייק מהרוח חיים על אבות סוף משנה יב פ"א: ומ"מ תקרבו לתורה וזהו אוהב את הבריות כי זהו אהבה אמיתית וגו'

משמע שיש ענין מיוחד לקרב הרחוקים ללמוד התורה

обучаемого как «соответствующего», т.е. достойного ученика¹, это ограничение не распространяется на тех, кто вырос в нерелигиозной среде².

Об этих людях, ничего не ведающих о еврейской традиции, Хафец Хаим сказал³:

*Надо пробудить в себе сочувствие к этим людям и пожалеть их, как если бы вы увидели бедняка, который ходит обнаженным, потому что у него нет одежды. Ибо чем этот [невежественный] человек прикроет свою душу в Грядущем мире, если учесть, что нет у него ни Торы, ни заповедей?*⁴

Хафец Хаим чувствовал, что наше невежественное поколение переживает особый момент – עת לעשות לד' – когда необходимо учить тех, кто был наиболее оторван от Торы:

*Поэтому каждый, кто впитал даже немного от знаний Торы, каждый в соответствии с тем, что он собой представляет, обязан прилагать усилия, чтобы учить тому, чему может. Если он знает Хумаиш, он должен создать группу и учить других; если он знает Мишну, он должен создать группу по изучению Мишны и т.д.*⁵

Кто-то может счесть себя недостаточно подготовленным, чтобы заниматься и другими аспектами Торы, но в действительности воспринимать уроки Торы в чистом виде может даже вполне светский человек⁶.

¹ ברמב"ם פ"ד מהל' ת"ת ה' א': אין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו או בתם וגוי והמשך הרמב"ם שמי שהיה הולך בדרך לא טוב קודם מחזירים אותו למוטב לפני שלומדים אותו.

² מזה שכתב הרמב"ם שג"כ לתם אפשר ללמוד תורה ובכסף משנה ולחם משנה הגדיר תם כמי שלא ידוע לנו האופי שלו אם הגון הוא או לא. ולפי זה היה אפשר לומר דמי שלא שומר תורה ומצוות בודאי אינו הגון אבל לא נראה כן א' דהרמב"ם הוסיף שכל השונה תלמיד שאינו הגון כאילו זרק אבן למרקוליס ולי נראה שזה נתינת טעם של האיסור מפני שאם ילמד אותו קודם עלול להשתמש בתורה לרע והוי כזורק אבן למרקוליס אבל מי שאינו שומר תורה ומצוות בזמניו לא, על פי רוב, משתמש בתורה שלומד לקנטר בה ומעשים שבכל יום שבזמניו למוד תורה הוא עיקר הדרך שמחזירים אנשים חילונים לתורה ומצוות. ושנית הלא ראינו אפילו בזמן של חז"ל שסתם רשע אינו בגדר זה שגם הוא מתקרב על ידי לימוד תורה. וכן איתא באבות דרבי נתן פ"ב משנה ט': והעמידו תלמידים הרבה שב"ש אומרים אל ישנה אלא למי שהוא חכם ועניו ובן אבות ועשיר ובית הלל אומרים לכל אדם ישנה שהרבה פושעים היו בהם בישראל ונתקרב לתלמוד תורה ויצאו מהם צדיקים חסידים וכשרים וכן משמע מסוטה מז': בנוגע לר' יהושע בן פרחיה (ועיין בחיד"א בספרו על אבות פתל עיניים א' א' שהקשה ממקורות אחרים וחילק באופן שמתאים לדברינו כאן וגם משמע מהמאירי על אבות שם שאינו הגון, פירוש במדות ולא בשמירת המצוות)

³ אהבת חסד ח"ג פ"ז

⁴ אצריך האדם להתעורר בנפשו על אנשים כאלו ולרחם עליהם כמו אם היה רואה איש עני ערום שאין לו לבוש כי במה יכסה נפשו שם בעולם העליון אחרי שהוא ערום מתורה וממצות וגוי ומביא ראייה לדבריו מהתנא דבי אליהו רבה פ' כז.

⁵ וז"ל במכתבו "עת לעשות לד'": ע"כ על כל או"א שיש רק מעט תורה בתוכו כ"א לפי מה שהוא, ישתדל לעשות בזה כפי כחו, אם יודע מקרא, יעשה חבורה וילמד לאחרים, אם יודע משנה יעשה חבורה לומדי משניות וילמד עמהם וגוי'

⁶ וכבר אמר הרב אלחנן וסרמן ז"ל אחרי ביקורו לאמריקה: הבריות סוברים שבכדי להשפיע למוטב על יהודי אמריקה (הרחוקים), מי יודע מה דברים נשגבים צריך להשמיע בפניהם. טעות הוא לחשוב ככה. אינך צריך אלא להשמיע דיבור תורה אמיתי – ותיכף מקשיבים! ולא סתם מקשיבים, אלא משימים אזניהם כאפרכסת, ובלעים כל מלה. (מפי השמועה בקובץ מאמרים ואגרות דף קה)